

РЕЦЕНЗИЯ

От: Доц. д-р Светла Богданова Бонева
Университет за национално и световно стопанство – София,
Катедра „МИО и бизнес“
Научна специалност: „Световно стопанство и МИО“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научна специалност: „Световно стопанство и МИО“ в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед на Ректора на УНСС.

Автор на дисертационния труд: Екатерина Кирилова Стефанова
Тема на дисертационния труд: **„ЦЕНООБРАЗУВАНЕ НА АЕРО-
НАВИГАЦИОННИТЕ УСЛУГИ В
ЕВРОПА“**

1. Информация за докторантката

Докторантката се е обучавала по докторска програма в катедра „Международни икономически отношения и бизнес“ към факултет „Международна икономика и политика“ на УНСС по научна специалност: „Световно стопанство и МИО“. Научен ръководител на докторанта е доц. д-р Васил Стефанов Петков.

През периода на своето обучение в докторантура докторант Екатерина Стефанова се включва активно в различни мероприятия на обучаващата катедра „МИО и Бизнес“ като научни конференции, срещи на алумни асоциацията на специалността, помага в кандидат-студентката кампания,

квесторства на изпити и др. Докторантката е участвала в няколко международни и национални конференции, където е представила своите изследвания. Владее английски език.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е в обем от 192 страници. Състои се от увод, изложение, заключение, пет приложения и списък на използваната литература. От общ обем 192 страници, 175 са основен текст. В изложението са представени 12 таблици, 16 графики, 1 карта и 5 приложения. Изложението на дисертацията е структурирано в четири основни глави, всяка от които разглежда различни аспекти на ценообразуването на аеронавигационни услуги в Европа.

Първа глава е фокусирана върху същността и спецификите на аеронавигационните услуги в Европа. В нея се разглежда значението на въздушния транспорт в контекста на европейската икономика, както и инициативата "Единно европейско небе". Главата представя развитието на въздушния транспорт и предизвикателствата, свързани с управлението на въздушното движение, като акцентира върху историческите предпоставки за възникването на тази инициатива.

Втора глава анализира традиционните и новите методи на ценообразуване, като се акцентира върху динамичното ценообразуване като най-подходящо за аеронавигационните услуги. Тук се разглеждат както разходо-ориентирани, така и пазарно-ориентирани методи на ценообразуване, включително техните предимства и недостатъци. Особено внимание се отделя на спецификите при ценообразуването на услуги, като авторът формулира своя дефиниция за динамично ценообразуване.

Трета глава е посветена на регулациите в областта на ценообразуването на аеронавигационни услуги. Разглеждат се начини за изчисляване на таксовите единици при полети и прелитания над въздушното пространство, както и прилагането на метода на установените разходи. В главата са представени основните принципи за установяване на такси и взаимовръзките между доставчиците на аеронавигационно обслужване и потребителите.

Четвърта глава разглежда прилагането на динамичното ценообразуване за аеронавигационни услуги в Европа. Авторът разработва модел на динамично ценообразуване, който е тестван върху дейността на Държавното предприятие „Ръководство на въздушното движение“ в България. В тази глава се прави сравнение между финансовите резултати при прилагането на традиционните

методи и модела на динамично ценообразуване, като се извеждат основни изводи и препоръки за подобряване на ефективността.

В заключение, дисертационният труд предлага нови подходи за подобряване на ценообразуването на аеронавигационни услуги чрез внедряване на динамично ценообразуване, което би могло да повиши конкурентоспособността и финансовата ефективност на доставчиците на тези услуги.

Актуалността на разработвания в дисертацията научен проблем не подлежи на съмнение, тъй като научните трудове посветени на темата са сравнително малко.

Целта на дисертационния труд е „на базата на критичния анализ на традиционните и съвременните методи на ценообразуване, изследване на спецификите на аеронавигационното обслужване и неговото ценообразуване, да се предложи модел на динамично ценообразуване, което да повиши финансовите резултати на доставчика на аеронавигационни услуги.“ (с. 10).

За реализацията на тази цел докторантката формулира 13 (стр. 10-11), които разкриват съдържателната страна на дисертационния труд и са намерили подходящо представяне в неговата структура. Обект на изследването са аеронавигационните услуги в Европа, а предмет на изследването е ценообразуването на аеронавигационните услуги.

Изследователската теза е, че „при ценообразуването на аеронавигационните услуги в Европа може да се приложи динамичното ценообразуване на принципа на модулирането на таксите, което ще подобри финансовите резултати на доставчика на аеронавигационно обслужване.“ (стр. 10). Същевременно докторантката уточнява две изследователски хипотези: Х1: Въпреки преобладаващо административния характер на ценообразуването на аеронавигационно обслужване в Европа е възможно приложението на ценообразуване, свързано с оползотворяване на свободния капацитет, без да се нарушават принципите на Единното европейско небе.; и Х2: При приложението на динамичното ценообразуване Държ. предприятие „Ръководство на въздушното движение“ става по-конкурентоспособно в сравнение със съседните доставчици на аеронавигационни услуги при равни други условия.

Докторантката е използвала богата литература и информационни източници - книги и монографии (18 на брой), статии в научни списания и сборници (13), периодични издания (8), правни източници (9) и електронни източници (10). Този набор от източници обхваща както класическа литература и монографии, така и съвременни периодични издания, правни документи и електронни източници, като предоставя широк спектър от информация по темата за ценообразуването и аеронавигационните услуги. Това дава представа за добрата информационна основа на рецензирания труд,

както и за осведомеността на автора относно степента на изследване и разработеност на проблема в българската и чуждестранната литература.

Избраната от докторантката тема е актуална и значима. Изследователският проблем е коректно формулиран. Доказана е и основната теза на изследването. Изследователските задачи, които трябва да бъдат изпълнени за постигането на поставената цел са формулирани и систематизирани коректно.

Методологията, която докторантката използва, отговаря напълно на целите на изследването, дефинирани в неговия увод. Успешно са приложени методите анализ, синтез, обобщение, сравнителен и емпирични анализ. Конкретните инструменти на изследването, чрез които се решават основните изследователски задачи също са адекватно подбрани.

Добро впечатление прави критично-аналитичният подход на автора, който е добре аргументиран и уместно подбран с оглед успешното изпълнение на задачите и постигането на целите, формулирани в увода на дисертационния труд.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Дисертационният труд се отличава с овладяна от докторанта съвременна система от знания не само в областта на теорията и методологията по темата, но и в предметната област. Научните и научно-приложни резултати от дисертационния труд се основават на критичен анализ на съвременни и традиционни методи на ценообразуване в сектора на аеронавигационните услуги, като основният фокус е върху динамичното ценообразуване.

Един от основните научни резултати е разработването на авторов модел за динамично ценообразуване, който цели да повиши финансовата ефективност на доставчиците на аеронавигационни услуги в рамките на европейските регулаторни рамки и принципите на Единното европейско небе. Моделът предлага гъвкавост, адаптация към пазарната динамика и по-добро използване на свободния капацитет на въздушното пространство, като същевременно спазва принципите за равнопоставеност и прозрачност.

Научно-приложните резултати включват апробацията на този модел върху данни от Държавно предприятие "Ръководство на въздушното движение" (ДП РВД), като са направени сравнения между съществуващите методи за определяне на такси и предложения авторов модел. Това довежда до заключения, че прилагането на динамично ценообразуване би увеличило конкурентоспособността на ДП РВД в сравнение със съседни доставчици на услуги.

Практическите препоръки включват възможност за по-нататъшно подобряване на ефективността и конкурентоспособността на доставчиците на аеронавигационни услуги чрез въвеждане на динамични модели за

ценообразуване, които отговарят на новите реалности, включително въздействието на COVID-19 и геополитическите промени.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

В дисертационния труд се открояват общо 3 постижения, имащи характер на научни и научно-приложни приноси:

- на база на анализа на традиционните и новите методи на ценообразуване се разработва собствена дефиниция за динамичното ценообразуване като метод на ценообразуване, при който се предлагат различни цени за една и съща стока или услуга за еднакви и/или различни потребители в зависимост от интензитета на търсенето, без това да води до ценова дискриминация;

- предлага се авторов модел на динамично определяне на таксовите единици или модулиране на таксите на принципа на „ценообразуването на задръстванията/ценообразуване на свободния капацитет“, при който се въвеждат коригиращи коефициенти и се определя тяхното относително значение;

- след приложението на динамичното ценообразуване при българския доставчик на аеронавигационно обслужване (ДП „РВД“) финансовите показатели се подобряват, което е валидно и за всички доставчици на аеронавигационно обслужване под шапката на Евроконтрол, които прилагат метода на установените разходи

Всички приноси са ясно открити в дисертационния труд и реално отразяват основните постижения на докторанта в цялостното изследване. Те са посочени и систематизирани в приложения към дисертационния труд автореферат.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Докторантката е представила три публикации по дисертационния труд, представени на международни научни форуми, проведени в УНСС.

1. Стефанова, Ек. (2023). Ценообразуване на аеронавигационните услуги в Европа, Сборник с доклади от XXII международна научна конференция „Членството на България в ЕС: 16 години по-късно“/Том 1, 2023, Издателски комплекс – УНСС, София, 2024 г. <https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=1251108>

2. Stefanova, Ek. (2021). Origin and evolution of the Single European Sky. Twentieth Scientific Conference „THE MEMBERSHIP OF BULGARIA IN THE EUROPEAN 48 UNION: FOURTEEN YEARS LATER /Volume 2, 2021, Publishing Complex – UNWE, Sofia, 2022 г. <https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=1100745>

3. Stefanova, Ek. (2023). Development of the Single European Sky. Journal of Economics and Public Finance ISSN 2377-1038 (Print) ISSN 2377-1046 (Online)/ Vol 9, No 4 (2023) Development of the Single European Sky | Stefanova | Journal of Economics and Public Finance (scholink.org) DOI: <https://doi.org/10.22158/jepf.v9n4p88>

Трите публикации отразяват тематиката на изследването и в количествено отношение удовлетворяват изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът на дисертационния труд е в обем от 48 страници и отговаря на количествените, структурните и качествените изисквания към обема и съдържанието на авторефератите. Той дава точна и пълна представа за съдържанието, структурата и основните изводи на дисертационния труд. Справката с приносите отразява реално резултатите от дисертацията.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Не се забелязват съществени критични бележки по структурата, съдържанието, стилът и графичното оформление на разработката. Същите са на отлично ниво. Всички критични бележки, които бяха отправени към докторантката по време на вътрешните обсъждания на дисертационния труд, бяха коректно отразени и трудът бе значително подобрен в сравнение с първоначално представения вариант.

Убедена съм в бъдещата успешна управленска кариера на авторката и именно поради това бих му препоръчала да дефинира по-решително и смело своите алтернативи и виждания по разглежданите проблеми – само така те могат да бъдат чути и евентуално пробирани на практика. В същото време предвид спецификата на темата, внимателният подход към дефинирането на авторовите алтернативи е донякъде разбираемо.

Също така, препоръчвам на докторантката да издаде като книга своя дисертационен труд след неговата защита както на български, така и в преводен вариант на английски език.

8. Заключение

Дисертационният труд на ЕКАТЕРИНА КИРИЛОВА СТЕФАНОВА на тема: „ЦЕНООБРАЗУВАНЕ НА АЕРО-НАВИГАЦИОННИТЕ УСЛУГИ В ЕВРОПА“ е оригинално и актуално научно изследване, което отговаря на основните изисквания за присъждане на образователната и научна степен “доктор”. Авторката има добър език и стил, анализира е

значителен обем научна литература, обосновала е добре своите позиции, заключения и препоръки. Всичко това ми дава основание да гласувам „ЗА“ присъждането на образователната и научна степен “доктор” на ЕКАТЕРИНА КИРИЛОВА СТЕФАНОВА.

18.10.2024 г. /Гр. София

Подпис: